

Utdrag om Kristianstads stad ur:

”Topografiska och statistiska uppgifter om Kristianstads län utgifna af Generalstabens topografiska afdelning” (Stockholm, 1876)

INNEHÅLL i denna avskrift (sida nr i originalet/i denna avskrift):

BIBLIOTEK sid 78/1
SKOLOR sid 81-82/1
PENSIONSINRÄTTNING sid 91/1
SJUK- och BEGRAVNINGSKASSA sid 91/1
SJUKVÅRD och APOTEK sid 92-98/1-3
DJURSJUKVÅRD sid 98/3
BANKER och FÖRSÄKRINGAR sid 98-101/3-4

MARKNADER sid 150/4
HANTVERKARE och NÄRINGSIDKARE sid 162-163/5
VÅGAR och SKJUTSVERKSAMHET sid 165-169/5-6
BROAR och FÄRJOR sid 169/6
JÄRNVÅGAR sid 169-180/6-11
POST sid 180-181/11
TELEGRAF sid 184-185/11

(-sid 78>)

.... I Kristianstad finnes ett stadsbibliothek: hufvudsakligen för arbetarklassen.

.....

(-sid 81>)

Kristianstads högre elementärläroverk med rektor, 5 lektorer och 10 adjunkter. Denna skola hade under åren 1866-70 större antal lärjungar, än lokalen kunde rymma, så att rum måste hyras på flere ställen i staden. Höstterminen 1870 voro eleverne 324.

.....

(-sid 82>)

Dahlska flickskolan i *Kristianstad* är stiftad af handlanden Dahl, som till grundform skänkte 50000 R:dr. Skolan öppnades 1838, och har allt sedan varit i verksamhet. Den har 2 lärarinnor och 70 till 80 lärjungar, mest av den obemedlade klassen.

.....

(-sid 91>)

I Kristianstad finnes en år 1857 stiftad pensionsinrättning för stadens borgare och tjänstemän, samt desses enkör och barn. År 1864 utgingo häraf pensioner till 41 personer med 140 kronor till hvardera. Inrättningen fortfor år 1870, ehuru de derifrån utgående pensioner i betydlig mån minskats, enär (-sid 92>) inrättningens tillgångar icke ökats i samma mån som pensionstagarnes antal.

År 1864 stiftades i Kristianstad en sjuk- och begrafningskassa för den arbetande klassen. Den hade vid 1870 års slut en behållning af 1394 kronor 11 öre.

.....

Länet har del i den invid staden Lund inrättade anstalt för döfstumma, och bidrager i mån af sin folkmängd till denna anstalts underhåll.

Läns-lasarettarna äro tre, hvardera med tillhörande kurhus. Äldst är lasarettet i Kristianstad. De andra två, i Simrishamn och Engelholm, byggdes åren 1866-1870, sedan landstinget dertill beviljat medel.

Förhållandet med sjukvården å dessa anstalter år 1873 synes af nedan stående tabell:

<i>Lasarett</i>	Kristian- stad	Engel- holm	Simris- hamn
Antal sjuksängar.....	93	32	32
Qvarliggande sjuke från 1872.....	55	17	11
Intagne 1873.....	443	183	273
Utskrifne.....	390	171	259
Döde.....	49	10	14
Qvarliggande till 1874.....	59	19	11
Underhållsdagar.....	20839	7764	8360
Medeltal på person (dagar).....	42	39	29

(-sid 93>)

<i>Kurhus</i>	Kristian- stad	Engel- holm	Simris- hamn
Antal sjuksängar.....	28	12	7
Qvarliggande sjuke från 1872.....	6	1	-
Intagne 1873.....	62	28	6
Utskrifne.....	55	27	6
Döde.....	-	1	-
Qvarliggande till 1874.....	13	1	-
Underhållsdagar.....	3061	916	217
Medeltal på person (dagar).....	45	31	36

Länet har för sjukvårdsafgiftens debitering tre distrikter, i hvilka afgiften år 1873 uppgick till:

Kristianstads.....	15769,25
Engelholms.....	6967,00
Simrishamns.....	4840,50

Länslasarettets i Kristianstad öfriga inkomster utgjorde 17284,49. Arten af dessa inkomster ses af en äldre redogörelse för åren 1856-60.

78757,17	af kurhusmedlen
24482,11	Upplupna räntemedel
5800,64	Kyrko-inspektors-tunnor
3441,07	Af patienter erlagde
2500,00	Af staden, för 7 frisängar
1521,00	Hyra för en gård
81,60	Bötesmedel
60,00	Från Hessleholms gård
5,81	Frivillig afgift för befordran
1,80	Kollekt

116651,20

Lasarettarnas utgifter år 1873 för den egentliga sjukvården uppgingo till:

Kristianstads.....	40975,07
Engelholms.....	13699,44
Simrishamns.....	18052,67

(-sid 94>) Bland 106 å lasarettarna behandlade olika sjukdomsformer (år 1873) stannar man villrådig, om en eller flere böra betraktas så som för orten utmärkande, eller äro alla år återkommande. Egentligen saknas väl knappt någon art af menskligt elände. Något mera upplysande äro uppgifterna om de inom länet år 1873 förekomna dödsfall af s. k. "folksjukdomar", hvilkas inbördes rangordning visar sig vara följande:

Tyfösa och gastriska febrar 57, lugninflammationer 25, smittkoppor 23, skarlakansfeber 17, katarrhalfeber 6, kikhosta 1, messling 1, kolera 1.

Af epidemisk kolera har länet hufvudsakligen år 1857 varit hemsökt. Farsoten härjade då Kristianstad, Simrishamn och några socknar på landet, efter att under flere föregående år hafva här och der visat sig.

Utom ofvan nämnda lasarettar finnas inom länet 2 garnisonssjukhus: det ena i Kristianstad med 38 sängplatser, det andra i Engelholm. Rörande sjukvården derstädes år 1873 kan nämnas:

	Kristian- stad	Engel- holm
Garnisonens styrka.....	714	100
Qvarliggande från 1872.....	6	-
Insjuknade.....	117	45
Friske och förbättrade.....	116	36
Afpoletterade till annan sjukvårds inrättning.....	-	8
Döde.....	3	1
Qvarliggande vid årets slut..	4	-
Underhållsdagar		
för utom sjukhus vårdade	-	311
för å sjukhus vårdade.....	1541	176
Läkemedels kostnad.....	710,74	44,93

(-sid 95>) Garnisonen i Kristianstad utgöres, som bekant, af Vendes artilleri-regemente. I det här ofvan uppgifna antal sjuke inbegripas 18 man af de 338 man starka beväringsskvadronerna. Den talrikaste sjukdomsformen var frossa med 23 fall; dernäst lugnsjukdomar. Af veneriska sjukdomar förekommo endast 4 fall.

Den i Skåne förlagda styrka af husarregementet konung Carl XV hade år 1873 ett antal af 280 sjuke, af hvilka (såsom ofvan nämndes) 45 vårdades i Engelholm.

Af rikets 9 hospital är icke något beläget inom Kristianstads län, utan kommer att begagna det hospital för rikets sydligaste provinser, som i Lund uppföres, och hvartill riksdagen år 1874 beviljade medel.

Läkarnes stationer inom länet år 1873 voro följande:

Provincialläkare: Kristianstad, Engelholm, Hessleholm, Broby, Brösarp, Simrishamn (extra); *Distriktsläkare:* Åhus, Klippan, Jerrestad; *Stadsläkare:* Kristianstad.

Kristianstads provincialläkaredistrikt består af Villands härad, en del af Gärdss, två socknar (Färlöf och Strö) af Östra Göinge, Önnestad af Vestra Göinge. *Engelholms* utgöres af Norra och Södra Åsbo, samt Bjäre härad. *Hessleholms* distrikt, nybildadt 1863, omfattar Vestra Göinge härad, med undantag af Önnestads pastorat, som hör till Kristianstads distrikt. *Broby* distrikt afskildes från Kristianstads år 1855, och innehöll då båda Göinge härad, med undantag af socknarna Färlöf och Strö. Nu mera utgöres det endast af Östra Göinge, undantagande nyss nämnda två socknar. I *Brösarp* underhåller (-sid 96>) distriktet kostnadsfri bostadslägenhet åt provincialläkaren, hvars tjensteverksamhet omfattar Albo härad samt 7 socknar af Gärdss, nemligen Efveröd, Sönnarslöf, Vidtsköfle, Degeberga, Hörröd, Maglehem, Huaröd. *Simrishamns* distrikt har omfattat Ingelstads och Jerrestads härad, men det sist nämnda har sedan erhållit särskild läkare.

De så kallade distriktsläkarna aflönas af församlingarna sjelfa. Den i *Åhus* är anställd för socknarna Vidtsköfle, Degeberga, Åhus, Rinkaby. (Hans distrikt korsar således Brösarps). *Klippan*s distrikt utgöres af Gråmanstorp, Vedby, Riseberga och Färingtofta socknar i Norra Åsbo härad; Ovidinge, Sönnarslöf, Björnekulla, Broby, Norra Vram och Stenestad socknar i Södra Åsbo härad, jemte de delar af Röstånga och Konga socknar, som äro belägna inom Norra Åsbo.

Stadsläkaren i Kristianstad är tillika förste bataljonsläkare vid Vendes artilleri, hvars regements- och andre bataljons-läkare jemväl äro der stationerade, hvar för utan vid länslasarettet äro anstälde två läkare. I Engelholm finnes en bataljonsläkare för den derstädes förlagda squadron af husarregementet Carl XV. Enskilde praktiserande läkare hafva varit bosatte i Båstad af Bjäre härad och i Åby af Gråmanstorps socken i Norra Åsbo härad.

Kristianstads län har i medeltal en läkare för 14188 invånare, eller en läkare på 3,42 qvadratmil. De motsvarande siffrorna för hela riket äro 7702 och 6,39. Således är länet, med afseende på folkmängden, icke till något överflöd försedt med läkarevård. Endast Elfsborgs län, Vermland och Halland äro något sämre lottade. I fråga om areal- (-sid 97>) vidden tycktes väl jemförelsen utfalla bättre, men detta beror på de nordliga länens stora utsträckning. De tre läns-lasaretterna hafva tillhopa 204 sjuksängar, eller i medeltal 1 för 1112 innevånare. Fordom var härmed ej så väl bestäldt. År 1860 fanns blott 1 sjuksäng för 2229 invånare. Endast 4 län voro sämre försedda.

Apothekens antal år 1873 var följande. *Säljbara*: Engelholm, Båstad, Kristianstad, Simrishamn; *Personela*: Broby, Brösarp, Åby, Hessleholm. Inalles ett apotek för 28178 invånare eller för 7 qvadratmil. Enligt utlåtande vid förrättad visitation anses Kristianstads apotek vara för närvarande det största och ett af de bäst skötta i hela riket.

Barnmorskornas antal år 1873 var 170 eller 1 för 684 qvinnor, hvilket, med undantag för Malmöhus län och Gotland, är den fördelaktigaste proportion i hela riket. Af ofvan nämnda antal hade endast 15 rättighet, att begagna instrument. Fem voro bosatta i Kristianstad och en i Engelholm. Kristianstads distrikt hade 60, Engelholms 24, Hessleholms 23, Broby 11, Brösarps 15 och Klippans 11.

Vid *Arkelstorp* i Oppmanna socken af Villands härad finnes en helsokälla, som brukar besökas af ett par hundra personer. Badinrättningen i *Båstad* begagnas vanligen af 400 till 500 badgäster, som dit samlas från åtskilliga orter.

Vaccineringen går, i Kristianstads län som annorstädes, stundom mindre ordentligt. De vaccinerade barnens antal år 1873 var 5537, utgörande 85 procent af de under föregående året födda. För hela riket var procenten 83 (året förut blott 75).

(-sid 98>) Af 553 rättsmedicinska liköppningar år 1873 belöpte sig på Kristianstads län 38, eller $\frac{1}{14}$ af hela antalet. 9 sjelfmord förekommo inom året.

Man har stundom klagat, att länet voro i stort behof af flere djurläkare. År 1873 funnos der en länsveterinär och 4 private. Visserligen äro inom länet stationerade sju squadronshästläkare, tillhörande dragon- och husarregementena, men deras biträde vid kreaturssjukdomar är icke att med säkerhet påräkna.

År 1854 inrättades i Kristianstad en *filiabank*, som medförde betydlig lättnad i penningarörelsen, och begagnades med stor fördel, särdeles af affärsmän. Den 1 februari 1865 öppnades *Kristianstads enskilda bank*. Ehuru filialbanken ännu en tid fortsatte sin rörelse oförminskad, och Skånes enskilda bank höll ett afdelningskontor i Kristianstad, hade dock den nya enskilda banken full sysselsättning, och utsträckte sin rörelse äfven till angränsade län. Till 1870 hade den utvidgat rörelsen, och inrättat filialkontor på flere ställen. År 1871 upphörde den ofvan nämnda filialbanken. Delegarne ingingo till största delen i Kristianstads och Skånes enskilda banker.

Inom länet finnas fem brandstodsföreningar, så inrättade, att egarne af byggnader och lösörebro, inom det område föreningen omfattar, är berättigad, att i föreningen ingå för ett visst tecknad och godkänt värde. Någon kassa sammanskjutes icke. Då brandskada timat, och ersättningen blifvit bestämd, fördelas beloppet på alla delegarne efter hvars och ens försäkringsvärde. Föreningarnas namn och stiftelseår äro:

(-sid 99>)

Ingelstads och Jerrestads härads.....	1831
Gärds, Villands och Albo.....	1838
Norra Åsbo.....	1841
Östra och Vestra Göinge.....	1843
Södra Åsbo och Bjäre.....	1851

Teckningssummor:

Ingelstads och Jerrestads härads, år 1870:.....	19523090 kr
Gärds, Villands och Albo, år 1865.....	17069040 kr
Norra Åsbo, år 1870.....	7665710 kr
Östra och Vestra Göinge, år 1870.....	19376180 kr
Södra Åsbo och Bjäre.....	(ej uppgifven)

Brandskadeersättning åren 1866-70:

Ingelstads och Jerrestads härads.....	126943 kr
Gärds, Villands och Albo.....	298826 kr
Norra Åsbo.....	(ej uppgifven)
Östra och Vestra Göinge.....	236744 kr
Södra Åsbo och Bjäre.....	88854 kr

Länet har del i Skånska hypotheksföreningen (i Malmö), samt Skånska städernas brandstodsförening till försäkring af lösegendom, och Skånska brandförsäkringsinrättningen för fastighet (de båda senare i Lund). Likaledes i den år 1862 bildade, för Skåne och Halland gemensamma, försäkringsförening mot hagelskador. Direktionen utser för hvarje inträffad hagelskada en komité, som bestämmer ersättningsbeloppet. Hagelskador af betydighet hafva först på senare åren förekommit i länet.

År 1852 inrättades inom länet ett försäkringsbolag mot förluster genom den bland boskapen då gängse lungsjukan, men detta bolag hade sedermera den lyckan, att, åtminstone till år 1860, ej behöfva göra några utbetalningar.

(-sid 100>) Länets äldsta sparbank är den i Kristianstad, stiftad år 1826, och snart der efter försedd med filialkontor å andra orter. Bankens ansvarighetssumma motsvarande:

År 1832.....	103456,78
År 1838.....	262380,31
År 1850.....	1113155,34

I samma mån som ansvarighetssumman växte äfven svårigheterna vid förvaltningen. Sparbanken började blifva en temligen säker mätare af penningställningen i orten. Vid 1872 års slut hade sparbankernas antal ökat till 22 stycken, för hvilka följande tabell närmare redogör:

	Antal delegare	Delegarnes behållning	Sparbankens behållning
Kristianstads.....	7503	1637124	139425
V. Göinge härads.....	3095	755349	42963
Ströfvelstorps förs.....	632	115807	8800
Simrishamns.....	1452	393584	28584
Ö. Göinge härads.....	1676	416581	21439
Båstads.....	1252	274601	8361
Gärds och Albo härad.....	1841	351498	16184
N. och S. Åsbo härad.....	2334	396960	11117
Gärds.....	1318	213879	6149
Villands.....	1000	162701	3004
Engelholms.....	1884	354889	6825
Glimåkra.....	600	128997	2576
Örkeneds.....	531	103824	810
Ingelstads och Jerrestads.....	1610	325048	4001
Borrby.....	359	98491	2270
Vittsjö sockens.....	531	101847	2415
Åkarps sockens.....	266	54533	1327
Transport	27884	5885713	306250

(-sid 101>)

	Antal delegare	Delegarnes behållning	Sparbankens behållning
Transport	27884	5885713	306250
Åhus.....	580	64739	1266
Björnekulla pastorat.....	394	63743	776
Oppmanna och Vånga.....	480	64508	6363
Esphult och Linneröd.....	569	71169	7106
Ausås sockens.....	76	5528	-
	29983	6155400	321761
För hela riket.....	266486339	87739515	5093079
Länet har 1 sparbank på 10247 inv. eller 2,6 kv.mil.			
Riket..... 15979 " eller 14,6 "			

Hvar 8:e af länets innevånare är försedd med sparbanksbok. Medeltalet af delegarnes inestående behållning vid slutet af år 1872 var 205,30.

Antal delegare	Behållning af	Summa
5217.....	under 10 kronor	19205
7280.....	10-50 "	187532
3654.....	50-100 "	245024
7739.....	100-500 "	1816126
1925.....	500-1000 "	1267920
1030.....	öfver 1000 "	1895441

Medlen utlånas dels mot inteckning i fastighet, dels mot borgen. Den ränta, som delegarne uppbära, omväxlar mellan 4 och 5½ procent. De fleste uppbära 5.

.....

(-sid 150>)

Årliga marknader hållas i Kristianstad 2 gånger.....

Dessutom hållas kreatursförsäljningsmöten i Kristianstad andra onsdagen hvar tredje månad.

.....

(-sid 162-163>)

I hvarje spalt af nedan stående, efter commerce-collegium meddelade, förteckning öfver länets handtverkerier 1873 betecknar venstra siffran handtverkare eller idkare, den högra deras arbetare; men en siffra under en annan utmärker qvinnor. T. ex. i Kristianstad idkas bagareyrket af 6 män och 1 qvinna.

(Anm. Endast kolumnen öfver Kristianstad är avskriven)

Bagare 6₁, 10; Bleckslagare 2, 5; Bokbindare 4, 7; Boktryckare 3, 26₅; Borstbindare -, -; Bryggare 1, 4; Bundtmakare 1, 3; Bygg- och murmästare 8, 29; Cigarrmakare -, -; Färgare 4, 14; Garfware 6, 14; Glasmästare 2, 4; Guldsmeder 2, 5; Gördelmakare 3, 4; Handskmakare -, -; Hattmakare 2, 5₃; Hofslagare och smeder 3, 7; Kakelungs- och krukmakare 2, 3; Klockgjutare 1, 1; Kopparslagare 4, 8; Ljusstöpare -, -; Målare 5, 23; Mössmakare -, -; Nålmakare -, -; Perukmakare 1, 1; Quarbyggare -, -; Repslagare 1, 3; Sadelmakare 6, 16; Skomakare 8, 12; Skräddare 7, 23; Slagtare -, -; Snickare 8, 15; Snörmakare 2, 3; Sockerbagare 2, 2₁; Spinnare -, -; Stafhuggare -, -; Svarfware 1; 2; Sämskmakare -, -; Träskomakare -, -; Tunnbindare 3, 4; Urmakare 3, 8; Vagnmakare 1, -.

.....

(-sid 165>)

Forntidens anspråk på kommunikationer voro tarfliga. Man gaf sig till freds med landsvägarna. Backar och andra olägenheter betraktades som ödets skickelse, och anläggning af någon ny vägbit var en djerf tanke. Sålunda anmäler landshöfdingeembetet i sin äldsta femårsberättelse (den af 1822): ” Då ingen klagan uppstått öfver saknad af vägar, så har någon åtgärd i den delen icke behöft vidtagas”. Huruvida de redan befintliga vägarna behöfde upphjelpas, omnämner ej berättelsen, men 17 år senare erkändes, att de till godhet och farbarhet ej kunde jemföras med andra landskapers.

Som missbelåtenhet ansågs klemig, ville ingen vara den förste, att sådan uttala; men när då varande lantmäteridirektören Forsell omsider djerfdes bekänna, att han icke riktigt tyckte om backarna, genljöd med ens ett echo öfver hela landet, och ständerna befunnos i hast benägna, att frikostigt anslå medel till vägförbättringar. Det är egentligen från 1840, som ett nytt tidevarf i detta fall begynner.

Den första väg inom länet, som blef omlagd, var den öfver Hallands ås, mellan gästgifvaregårdarne Margretetorp och Karup. De väghållningsskyldige nekade, att häri deltaga, men statsbidrag erhöles, och arbetet utfördes på entreprenad. Den nya vägen öppnades till begagnade 1850, och indelades (-sid 166>) till underhåll på dem, som varit skyldige att underhålla den gamla.

Sedan den tiden hafva vägförbättringar pågått med det allvar, att år 1869 voro inom länet dels nybyggda, dels omlagda 7 mil 34943 fot, med en kostnad af 182900 kronor.

Arbetena hafva något ojemnt kommit länets olika delar till godo. I de nordostligaste trakterna eller åt Blekingssidan hafva alls inga omläggningar skett, och i de södra blott en enda: *Olseröds backe* (Maglehems socken, Gärds härad) i kanten af Linderöds-åsen. Landsvägen från Kristianstad vester ut till Härlöf, som var särdeles svår att vid makt hålla, har blifvit macadamiserad på en sträcka af 7158 fot. Spridda delar af landsvägen från Kristianstad till Småland, vägarna från Vankifva till Vittsjö och Verum, från Visseltofta till Osby, från Hessleholm till Halland och till Småland, hafva ock blifvit i stånd satta; men mesta omsorgen är nedlagd på den landsväg, som sammanbinder Helsingborg med Jönköping, och från Broby socken till Fagerhult korsar detta län. Oberäknadt en brobyggnad öfver Rönne å vid *Tranarp*, der förut varit färja, har vägen blifvit omlagd på icke mindre än 7 särskilda sträckor, som tillhopa hafva en längd af öfver 1½ mil. Vägens hela längd genom länet är vid pass 5 mil.

Äfven i trakterna kring Finjasjön har mycket blifvit åtgjort för vägarnas förbättring. Här är exempelvis mellan Vanneberga, Sösdala och Röinge, den längsta inom länet i ett sammanhang omlagda vägsträcka, utgörande 1 ²/₃ mil, och äfven i ett annat fall märklig, såsom manade till försigtighet vid dylika företag. Man hade öfver Ebbjörnarpes kärr (-sid 167>) (sydost om Finjasjön) lagt så kallad Polsk väg med grundläggning af gärdsel och faschiner. Der kärret var djupast, började en sträcka af 400 fot sänka sig. Man påförde mera och mera fyllning. Slutligen brast bädden, vägen sjönk alldeles, och vattnet stod öfver farbanan. Kostnaden för iståndsättandet gick till 5485 kronor, hvartill statsbidrag erhöles.

Under åren 1859, 1860 blefvo de allmänna vägarna på några ställen betydligt förbättrade, sedan allmogen börjat inse fördelen af, att begagna sönderslagen sten till lagningsämne.

Sammanlagda längden af allmänna landsvägar inom länet år 1870 var 58,12 mil, öfver allt indelade och med skjutsstationer försedde. Häradsvägarnas längd var 76,00, hvaraf 13,85 indelade och med skjutsstationer försedde. Sockenvägarna hade tillhopa en längd af 143,60 mil, hvaraf 2,25 indelade och med skjutsstationer försedde.

År 1870 hade Kristianstads län 5,06 mil allmän väg mot hvarje qvadratmil fast land, men blott 1,25 mot hvarje tusental innevånare. För hela riket äro de motsvarande siffrorna 1,49 och 1,28.

Antalet gästgifvaregårdar år 1870 var:

Vid allmän landsväg.....31

Vid häradsväg.....6

I städerna.....3

Under åren 1843-47 börjades att utbyta håll- och reserv-skjutsen mot entreprenader, hvilka dock endast vid 10 gästgifvaregårdar kunde åstadkommas. Det lyckades endast på de ställen, der närbelägna byar åtogo sig, att med entreprenören deltaga i skjutsningen mot den nya högre legan. År 1851 (-sid 168>) hade entreprenaderna minskats till 9. Kontrakterna upphörde den 1 Juli 1855, och den nya kunde endast vid 5 stationer till väga bringas. År 1865 hade antalet växt till 6, och år 1870 hade man lyckats uppdrifva det till 19, eller nära hälften af samtliga gästgifverierna.

Antalet hästar utgågne för kungs- och kronoskjuts hade år 1860 sexdubblats mot fordom, och omvexlade sedan sålunda:

År 1861.....	1835
” 1862.....	6277
” 1863.....	3064
” 1864.....	4077
” 1865.....	2230
” 1866.....	661
” 1867.....	619
” 1868.....	971
” 1869.....	780
” 1870.....	932

Minskningen är således sedan 1866 högst obetydlig. Lika, om ej mera, påfallande är minskningen i det hästantal, som användts för gästgifveri-, håll- och reservskjuts, nemligen:

År 1856.....	63000
” 1857.....	61000
” 1858.....	32000
” 1859.....	33000
” 1860.....	34000
” 1861.....	30809
” 1862.....	27998
” 1863.....	21631
” 1864.....	18427
” 1865.....	17382
” 1866.....	13579

(-sid 169>)

” 1867.....	14991
” 1868.....	12286
” 1869.....	10849
” 1870.....	9868

Alltså ej sjettedelen nu emot fordom. Härtill hafva flere orsaker samverkat, och man är ej ense om, hvilken bland dem varit förnämst. Den ena myndigheten (statistiska centralbyrån) uppgifver: jernvägstrafikens utveckling; den andra (landshöfding-embetet) anser den förhöjda skjutslegan hafva ännu mera bidragit. De skjutsskyldige, som förut klagat öfver ett tungt åliggande, knota nu öfver minskade inkomster. Till minskning i skjutsen bidraga äfven ordnande diligensförbindelser och ångbåtslinier. Medelantalet af de för hvar och ett af åren 1866-70 utgågna hästar för hvar och en skjutsstation i länet var 328, hvilket oaktadt all den ofvan nämnda minskningen, ännu icke obetydligt öfverstiger medeltalet för hela riket.

De förnämsta broar i länet äro *Långebro* vid Kristianstad och bron vid *Engelholm*, om hvilka skall redogöras vid städernas beskrifning; *Tranarps* bro öfver Rönne å, i korthet nämnd här ofvan, samt *Torsebro* öfver Helge å, vid krutbruket.

I länet finnes vid allmän häradsväg en enda färja (öfver Helge å, mellan Hernestad och Vidtsköfle).

Länet genomskäres af södra stambanan, som från Jönköping ända till Malmö hörer till 3:e trafikdistriktet. Af nämnda bana, som utgår från Malmö, uppläts den 18 Juli 1859 för trafik det stycke, som ligger mellan Hör och Sösdala, hvarigenom jernvägen således nu inträdde i länet. Den 1 December 1860 utsträcktes trafiken till Hessleholm, och den 1 Augusti 1862 till Elmhult i Småland, hvarmed jern- (-sid 170>) vägens hela sträckning genom Kristianstads län var fullbordad.

Stycket från Malmöhus läns gräns till Sösdala är, enligt karta, 0,6 mil; der ifrån till Osby station 4,2, och slutligen från Osby till Smålandsgränsen enligt karta 1,5 mil, så att statsbanans hela längd inom länet utgör 6,3 mil.

Å denna bana äro eksliper nästan uteslutande begagnade, hvadan ock behovet af utbyte är särdeles obetydligt, oaktadt trädet ej blifvit preparerad. Alla räler äro af engelsk tillverkning och af jern.

De egentliga stationerna inom länet äro, från söder räknadt, Sösdala, Hessleholm, Hästveda och Osby; men år 1871 tillkommo 2 så kallade hållplatser: *Balingslöf* mellan Hessleholm och Hästveda, *Killeberg* mellan Osby och Elmhult. Jordegarnen bekostade mark, planering, grus, sliprar, samt till största delen de behöfliga byggnaderna; jernvägen bestod räler och signaler. *Tjörnarps* vid gränsen mot Malmöhus län är likaledes blott hållplats.

Afstånden mellan stationerna äro:

(Elmhult)	.....0,8 mil
Killeberg	.....1,2 ”
Osby	.....1,1 ”
Hästveda	.....0,9 ”
Balingslöf	.....0,8 ”
Hessleholm	.....1,4 ”
Sösåala	.....0,4 ”
Tjörnarå	.....0,9 ”

(Hör)

År 1873	Antal resande	Inkomst af personbiljetter
Hessleholm.....	55066	41727,53
Osby.....	30858	19435,67
(-sid 171>)		
Sösåala.....	21059	9241,91
Hästveda.....	18440	10137,76
Killeberg.....	11663	4190,00
Balingslöf.....	9724	1978,18

Persontrafikens var således starkast vid Hessleholm, redan innan afseende fästes å de begge enskilda jernvägar, som här utgrenas sig. Bland öfriga stationer har Osby märkbart företräde.

Af passagerarne åka ⁹/10 i 3:e klass.

Det närmare förhållandet med persontrafikens är 1873 visar sig af följande tabell:

	<u>Anlända och afgåna resande</u>				
	Med snälltåg		Med blandade tåg		
	1 klass	2 klass	1 klass	2 klass	3 klass
Killeberg.....	-	-	-	64	5856
Osby.....	22	975	11	274	14006
Hästveda.....	4	513	23	271	14652
Balingslöf.....	27	708	1	193	8452
Hessleholm.....	13	557	5	170	8290
Sösåala.....	-	-	3	58	4882
(-sid 172>)	-	-	5	59	4714
	188	2435	104	1243	23447
	69	2092	126	1280	23600
	1	20	78	610	9797
	3	14	72	603	9776

	<u>Anlända och afgåna resande</u>		
	I trupp- transport	Summa resande	I medeltal per dag
Killeberg.....	37	5957	16,3
Osby.....	46	5706	15,6
Hästveda.....	67	15355	42,1
Balingslöf.....	40	15503	42,5
Hessleholm.....	19	9400	25,1
Sösåala.....	5	9040	24,8
	3	4946	13,6
	-	4778	13,1
	258	27665	75,1
	234	27401	75,1
	28	10534	28,9
	57	10525	28,8

Godstrafiken vid de olika stationerna år 1873 artade sig sålunda:

	<u>Anländt och afsändt gods. Centner.</u>				I medeltal per dag
	<u>Ilgods</u>	<u>Fraktgods</u>	<u>Kronans effekter</u>	<u>Summa</u>	
	64,33	14074,13	-	14138,46	38,7
Killeberg.....	38,84	147674,27	-	147713,11	404,7
	378,38	77086,32	-	77464,70	212,2
Osby.....	185,44	442728,29	-	442913,73	1213,5
	229,65	24200,97	-	24430,62	67,0
Hästveda.....	49,41	227761,92	-	227811,33	624,1
	47,43	4192,40	1,70	4241,53	11,6
Balingslöf.....	5,07	50199,28	-	50204,35	137,5
	478,85	108402,76	139,40	109021,01	298,7
Hessleholm.....	357,69	180438,60	255,10	181051,39	496,0
	163,04	33992,50	-	34155,54	93,6
Sösådala.....	62,92	126358,28	5904,00	132325,20	362,5

(-sid 173>)

Den ofantliga skillnaden mellan anländt och afsändt fraktgods har sin förklaring i den starka afsändningen af skogseffekter. De utgöra öfver hufvud 84 procent af alla afsända varor; vid de norra stationerna mer, vid de södra mindre. För hela riket är procenten endast 31, och af hela rikets trävaruforsling på jernväg belöper sig på Kristianstads län $\frac{1}{8}$. Af länets skogseffekter går nära hälften från *Osby*, som i detta fall står främst bland alla jernvägsstationer i Sverige; till hvad fromma för skogarna, är lätt att inse.

Näst efter skogseffekterna komma, bland afsända varor, brännvin och rotfrukter (förmodligen potates). Största myckenheten bland anländt gods utgöres af spanmål, mjöl och bröd, samt dernäst, oväntadt nog, af skogseffekter, hvarefter följa jern och stål. I tabellerna kunna ej stenkol skiljas från träkol, men efter all anledning röra sig dessa varor å jernvägen i motsatta riktningar.

Forslingen af åkdon, hästar och hundar erbjuder föga intresse; den af kreatur något mera. I hela riket finnes nemligen ingen nejd, som ens på långt afstånd kan mäta sig med Kristianstads län, i fråga om forsling af svinkreatur. Det synes, att ållonskogen gifver sin rikliga afkastning. Forsling af oxar förekommer väl äfven, men de tyckas nästan föras åter och fram. Af får transporteras blott ett ringa antal, och kalfvar nästan inga. Hessleholms station och Kristianstadbanan äro bland de få orter i Sverige, hvarifrån fjäderfå afsändes, ehuru ej att jemföra med banan Ystad-Eslöf, som årligen expedierar flere tusen (antagligen gäss).

Stycket Malmö-Elmhult är, bland 19 olika delar af statsbanan, det 3:e i ordningen med afseende på (-sid 174>) *brutto-inkomsten*, och likaledes med hänsyn till *rentabiliteten*, med hvilket något besynnerliga ord man förstår "de med drift- och underhållskostnaden minskade bruttoinkomsternas förhållande till anläggningskostnaden". Härvid får dock ihågkommas, att af nämnda banstycke blott hälften tillhör detta län, och att denna hälft är den minst indrägtiga af de begge.

Vid de särskilda stationerna var år 1873 inkomsten af afsändt gods:

Osby.....		86991,63
Hessleholm.....		47050,88
Hästveda.....		45020,03
Sösådala.....		31134,81
Killeberg.....		27359,02
Balingslöf.....		5934,29
Och summa inkomst samt summa utgift:		
Osby.....	175107,65	14148,99
Hessleholm.....	151790,43	6781,28
Hästveda.....	78152,42	3852,47
Sösådala.....	60494,72	4212,39
Killeberg.....	39875,17	2092,97
Balingslöf.....	11144,75	1510,51

Samma år utgjorde inkomsterna, efter banmil räknadt, på hvarje sträcka mellan två näst in till hvarandra liggande stationer, följande belopp:

Elmhult	83899,51
Killeberg	89123,81
Osby	102139,84
Hästveda	109061,68
Balingslöf	112537,34
Hessleholm	124680,94
Sösååala	127218,31
Hör	

(-sid 175>)

Det är ganska eget att se, huru jemt och regelbundet rörelsen aftager från Malmöhus läns gräns till Smålandsgränsen.

I den af trafikstyrelsen meddelande tabell öfver utgifternas förhållande i procent till inkomsterna förefalla alla talen först att vara jemt dubbelt för höga. Anledningen uppgifves vara, att hvarje inkomst kan med lika skäl påföras afsändnings- och mottagningsorten, hvarföre, vid jemförelse med utgifterna, endast *halfva* den här ofvan upptagna inkomsten för hvarje station beräknats. Man erhåller på sådant sätt:

För Killeberg.....	10,50 procent
” Osby.....	8,93 ”
” Hästveda.....	9,85 ”
” Balingslöf.....	27,11 ”
” Hessleholm.....	16,16 ”
” Sösååala.....	13,92 ”

Använd personal för dag:

Killeberg.....	2
Osby.....	7
Hästveda.....	4
Balingslöf.....	2
Hessleholm.....	16
Sösååala.....	5

Bland enskilda banor i länet är *Kristianstad-Hessleholm* äldst. Spårvidden var ämnad, att blifva 3½ fot, men bestämdes sedan, i likhet med statsbanornas, till 4,83. Aktiebolaget, hvars teckningssumma var 1180000 R:dr, erhöåll nåådig fastställelse å sina bolagsreglor å 1862. Planen för arbetet gillades af Kongl. Maj:t å 1864, och af statsmedel anvisades ett låån af 720000 R:dr på lindriga återbetalningsvilkor. Af egna medel tillsköt aktiebolaget (-sid 176>) 730000 R:dr. Annan uppgift: 820000, hvar ibland af staden Kristianstad 600000. Banan öppnades för trafik den 29 Juli 1865.

Denna jernvägs längd är 2,8 mil, eller nogare 2 mil 28200 fot.

Råålsvigt per fot 17,24 skåålpund, sååledes betydligt mindre än på statsbanorna.

Byggnadskostnad per mil:

vid trafikens öppnande.....	556328
intill 1873 års slut.....	556669

Rörlig materiel 1873:

Lokomotiver.....	3
Personvagnar.....	12
Pack- och gods-vagnar.....	48

Godsvagnarnes bårighet, centner:

Summa.....	7680
Per banmil.....	2743
I medeltal per vagn.....	160
(På statsbanorna är sist nämnda tal	181,8).

Trafik å 1873:

Antal tåågmil i trafik.....	5615
Antal vagnmil i trafik.....	51527
Resande.....	136929
Centner frakt och ilgods.....	602324
Personmil.....	257006

Centnermil:

Frakt- och ilgods.....	1475388
Personer, åkdon och djur.....	532404
Nettolast.....	2007792
Bruttolast.....	11956727

Trafik per banmil år 1873:

Antal tågmil.....	2005
” personmil.....	91788
” centnermil gods.....	526924

(-sid 177>)

Samma år voro inkomsterna.....	184523	kronor
”- utgifterna.....	85576	”
Således behållningen	98947	kronor
Inkomst per banmil.....	65865	kronor
”- centnermil gods.....	4,4	öre
Utgift per banmil.....	30563	kronor
”- i förhållande till inkomsten.....	46,4	procent

Inkomsternas öfverskott öfver utgifterna utgjorde 6,34 procent af anläggningskostnaden: ett temligen fördelaktigt förhållande, då statsbanorna samma år gäfvo endast 4,83, som är det högsta, hvartill deras afkastning uppgått. Bland enskilda banor hafva 9 inbringat högre, och 7 lägre procent än Kristianstad-Hessleholm-jernväg.

Trafiken har från 1866 till 1870 årligen ökats, så att inkomsterna ej allenast varit tillräckliga för banans underhåll, och fullgörande af de årliga afbetalningarna på det för anläggningen erhållna statslån, utan äfven lemnat öfverskott, så väl till bildande af en reservfond, hvilken 1870 uppgick till 144000 kronor, som äfven till någon utdelning åt aktie-egarne.

Banan har två större mellanstationer: *Önnestad* och *Vinslöf*, samt två mindre: *Fridhem* och *Attarp* alla i Vestra Göinge. Härtill komma tre hållplatser: *Karpalund* i Östra Göinge, samt *Ignaberga* och *Röinge*, hvarest ej alla tåg stanna.

Afstånden mellan stationerna äro:

Kristianstad	.....0,4 mil
Karpalund	.....0,5 ”
Önnestad	.....0,3 ” 0,4?
Fridhem	.....0,5 ” 0,4?
Vinslöf	.....0,4 ” 0,3?
Ignaberga	.....0,2 ” 0,3?
Attarp	.....0,2 ”
Röinge	.....0,3 ”
Hessleholm	

(-sid 178>)

En fortsättning af den nu omnämnda jernvägen är banan *Kristianstad-Sölvesborg*. Aktiebolaget uppgifves hafva erhållit nådig fastställelse å sina bolagsregler redan år 1865, men expropriationsrättighet först den 16 Februari 1872. Teckningssumman var 1400000 kronor. Banans längd är 2 mil 29200 fot; spårvidden 3,59 fot; största stigning 1 fot på 80, minsta krökningsradie 1000 fot.

Stationerna äro:

Kristianstad	.....0,4 mil
Nosaby	.....0,5 ”
Fjelkinge	.....0,3 ”
Beckaskog	.....0,5 ”
Gualöf	.....0,4 ”
Bromölla	.....0,8 ”
Sölvesborg	

Den så kallade *Beckaskog* station ligger icke vid slottet, utan långt sydligare. *Nosaby* är endast hållplats, utan något som helst sidospår. ....

.....
(-sid 180>)

Om jernvägarna i allmänhet yttrar länsstyrelsen i sin femårsberättelse 1870:

”Deras inverkan på varuforslingen, gästgifveriskjutsen och postbefordringen har varit betydlig och fördelaktig. Varuforsling med dragare förekommer numera endast på de korta vägsträckor, som leda till jernbanstationerna. Gästgifveri- och reservskjutsningen har nedgått till blott $\frac{1}{7}$ af hvad den var 1856.”

Postanstalterna delas, som bekant är, nu för tiden i tre rangklasser, af hvilka endast den förnärmsta bibehåller den gamla benämningen *postkontor*. Sådana eger länet 3, nemligen (i ordning efter uppördens storlek):

Kristianstad,
Hessleholm,
Engelholm.

Så kallade *post-expeditioner* började inrättas år 1849. Olikheten mellan dem och post-kontoren består i inskränktare tjänstgöringstid, och att föreståndarne tillsättas endast på förordnande, samt hafva blott ungefär tredjedelen så hög aflöning. År 1876 voro postexpeditionerne inom länet:

Simrishamn,
Båstad,
Osby,
Klippan.

Slutligen inrättades, år 1860, *poststationer*, hvilka utgöra en art filialkontor till närmast liggande postkontor eller postexpeditioner. Sedan dessa stationer år 1871 fingo tillstånd, att till befordran under öppen (-sid 181>) rekommendation emottaga penningar till belopp af högst 2000 R:dr och, från 1873 års början, att afsända paketer, är mellan dem och öfriga postanstalter ingen synnerlig skillnad. Alla jernvägsstationer äro tillika poststationer, och förestås i allmänhet af vederbörande jernvägstjenstemän. Till föreståndare för öfriga poststationer hafva gemenligen blifvit antagna i orterna bosatte personer, äfven af qvinkön, som af meningheterna dertill föreslagits, och af konungens befallningshafvande förordats. Vid 1876 års början funnos i Kristianstads län icke mindre än 120 poststationer. Att uppräknas dem alla, torde icke vara behöfligt. Här må blott anmärkas, att post- (och jernvägs-)stationen *Svenstorp*, som af poststyrelsen och statskalendern föres till Malmöhus län, verkligen ligger inom Kristianstads länegräns. Platsen hette från början Köpinge; men för att ej förväxlas med staden Köping, fick den sedan namn efter den närbelägna byn Svenstorp i Malmöhus län.

I medeltal omfattade år 1873 hvarje postanstalt i länet ett område af 2,65 kvadratmil; för hela riket var medeltalet samma år 6,58. Antalet innevånare, fördeladt på hvar postanstalt, var i Kristianstads län 11271, i hela riket 7328. Näst Halland, Blekinge och Bohuslän var länet i detta afseende sämst lottadt. Genom inrättandet sedermera af 94 nya poststationer bör detta missförhållande vara afhjelpat. ....

.....
(-sid 184>)

Telegrafstationerna äro efter tjänstgöringstiden indelade i tre klasser. Den första har oafbruten tjänstgöring dag och natt, men någon sådan station finns icke inom Kristianstads län. Andra klassen har hel dagstjänst. Dit hörer inom länet endast Kristianstad. Tredje klassen har inskränkt dagstjänst. Hit höra:

(-sid 185>)

Engelholm,
Simrishamn,
Bäckaskog,
Herrevadskloster.

Simrishamn var från början privat-station, men förvandlades vid 1866 års slut till statsstation. Bäckaskogs station brukar vara öppen endast 2 till 3 veckor af året, och har stundom hållits stängd hela året igenom. Lika så är Herrevadskloster afsedd att begagnas endast under pågående vapenöfningar å det närbelägna Ljungby hed. (Stationen, som ej hann blifva färdig 1874, saknas å den i Januari 1875 utgifna telegrafkartan.)

Härtill komma jernvegstelegrafstationer, af hvilka somliga tillhöra staten, och andra egas af enskilda bolag.

.....